

از فرمان شاه تا آزادی قلم

۲ آذر ۱۴۰۴ ساعت ۱۱:۱۱

با طلوع مشروطیت و استقرار مجلس شورای ملی در ایران، نیاز مبرمی به ابزاری رسانه‌ای احساس می‌شد که بتواند همزمان با ثبت وقایع، صدای نمایندگان ملت را به گوش عموم برساند و بر آزادی‌های جدید صحنه گذارد. در این برهه حساس تاریخی، و همزمان با افزایش قدرت روحانیت در مقایسه با سلطنت قاجار، فرمان تأسیس روزنامه‌ای ویژه توسط مظفرالدین شاه صادر گردید تا رسماً به انعکاس مصوبات و جریانات پارلمانی بپردازد. این روزنامه، که با امتیاز ویژه و مصون از سانسور دولتی منتشر می‌شد، به سرعت به معتبرترین و پرمحتواترین نشریه دوران مشروطیت تبدیل گشت.

فرمان تأسیس روزنامه «مجلس» سندی کلیدی است که رویکرد اولیه حکومت مشروطه نسبت به مطبوعات پارلمانی را مشخص می‌سازد. در فرمان مذکور، تأکید شده بود که این روزنامه باید «اول روزنامه ای باشد که در بر گیرنده مقالات مفیده راجع به خیر عامه و مصالح امور ملکیه و ملیه و حفظ شرائط دولت خواهی به آزادی قلم مخصوص و ممتاز خواهد بود.» این عبارت به وضوح نشان می‌دهد که هدف روزنامه صرفاً اطلاع‌رسانی ساده نبوده، بلکه ترویج تفکر مشروطه‌خواهی و تبیین منافع عمومی در چارچوب دولت‌خواهی مدنظر بوده است.

شاه، میرزا محسن مجتهد را به دلیل جامعیت اطلاعات علمی، شرعی و سیاسی، دیانت، و وطن‌دوستی، مسئولیت کامل اداره امور روزنامه شامل انتخاب اعضاء، تعیین وقایع‌نگاران، و کیفیت طبع و نشر را به عهده گرفت. این انتصاب نشان‌دهنده اهمیت مراجع دینی و فکری در تثبیت پایه‌های نظام مشروطه بود. نکته بسیار مهم در این فرمان، تأکید صریح شاه بر این بود که دولت حق سانسور ندارد. این تضمین آزادی قلم، اگرچه در عمل گاه با چالش‌هایی مواجه می‌شد، اما در روح قانون‌گذاری مشروطه جایگاهی ویژه داشت و روزنامه «مجلس» را از سایر نشریات آن دوره متمایز می‌ساخت.

مشخصات انتشار و محتوا

روزنامه «مجلس» با هدف تبدیل شدن به مرجع رسمی مباحث پارلمانی شکل گرفت و مشخصات انتشار آن نشان‌دهنده اهمیت استراتژیک این نشریه بود:

مدیریت اولیه:

روزنامه «مجلس» در ابتدا با مدیرعاملی میرزا محمد صادق طباطبایی و سردبیری ادیب‌الممالک فراهانی، از ادبا و شعرا مشهور آن زمان، کار خود را آغاز کرد. حضور ادیب‌الممالک، که خود شخصیتی ادبی و با نفوذ بود، اعتبار ادبی و محتوایی نشریه را تضمین

آغاز انتشار:

اولین شماره: ۸ شوال ۱۳۲۴ قمری (برابر با ۳ آذر ۱۲۸۵ شمسی). این تاریخ مصادف با دوره‌ای حساس از تثبیت مشروطیت پس از آغاز به کار مجلس بود.

مشخصات فیزیکی:

تعداد صفحات: ۸ صفحه. این حجم استاندارد برای نشریات آن دوره بود و فضای کافی برای درج صورت‌جلسات و مقالات تحلیلی فراهم می‌آورد.

روش چاپ: چاپ سربی. این روش متداول‌ترین تکنیک چاپ در ایران در اوایل قرن بیستم بود.
محل چاپ: در مطبعه خورشید منتشر می‌شد.

تغییر در تناوب انتشار، نشان‌دهنده افزایش حجم کاری مجلس و نیاز مبرم به گزارش‌دهی سریع‌تر بود:
دوره اول: در ابتدا هر دو روز یکبار (۶۸ شماره ابتدایی) چاپ می‌شد. این دوره پوشش دهنده مراحل اولیه و تدوین قوانین اساسی اولیه بود.

دوره دوم: پس از شماره ۶۸، روزنامه به صورت روزانه منتشر گردید، که نشان‌دهنده اوج فعالیت و فوریت انتشار اخبار پارلمانی بود.

محتوای روزنامه «مجلس» بسیار گسترده و آزاد بود. این آزادی به دلیل دستور صریح شاه و تأکید مدیران بر وظیفه اطلاع‌رسانی عمومی به دست آمده بود. طبق آنچه در مقدمه آن ذکر شده، این روزنامه «بکلی مطلق و آزاد است». این آزادی بیان در حوزه‌های زیر نمودار می‌شد:

مذاکرات و مشروعات مجلس شورای ملی ایران: مهم‌ترین بخش روزنامه شامل شرح دقیق مذاکرات روزانه جلسات مجلس، کمیسیون‌ها، و طرح‌ها و لوایح مطرح شده بود. این امر شفافیت بی‌سابقه‌ای در فرآیند قانون‌گذاری ایجاد کرد.
امور تجاری، اجتماعی و اصلاحات ملکی: روزنامه محلی برای بحث و ترویج ایده‌های اصلاحی در زمینه‌های اقتصادی و اجتماعی بود و به تبیین ضرورت مدرنیزاسیون در ساختارهای سنتی کشور می‌پرداخت.
فواید عامه و عواید نوعیه: این بخش به مسائل مربوط به توسعه زیرساخت‌ها، اقتصاد عمومی و منافع مشترک ملت اختصاص داشت.

حقوق عالم اسلامیت و اجراء احکام اسلام و مدافعه حدود وطن، با کمال آزادی سخن می‌راند: این بند نشان دهنده تلاش برای پیوند دادن اصول مشروطیت با چارچوب‌های فقهی و ملی، و دفاع از استقلال و تمامیت ارضی کشور بود.

این روزنامه با کیفیت چاپ سربی و در هشت صفحه منتشر می‌گردید و در ابتدا دوویژه‌روزنامه بود و تنها ۶۸ شماره ابتدایی آن هر

دو روز یکبار چاپ می‌شد؛ اما پس از آن، مرتباً روزی یک شماره منتشر می‌گردید (تا زمان تعطیلی).

انتشار روزنامه مجلس تا وقوع حادثه به توپ بستن مجلس شورای ملی توسط محمدعلی شاه ادامه داشت و مدیران آن به تبعید رفتند و نشریه برای مدتی تعطیل شد. پس از این وقایع، انتشار روزنامه از شماره ۱۴۹ در شعبان ۱۳۲۷ قمری از سر گرفته شد و در این دوره، شیخ یحیی کاشانی جایگزین طباطبایی و ادیب‌الممالک شد.

این منبع مهم تاریخی در سال ۱۳۷۵ طی پنج مجلد توسط کتابخانه مجلس بازنشر شد. همچنین، کتاب «نمایه روزنامه مجلس» در سال ۱۳۸۸ منتشر گردیده و نسخه الکترونیکی روزنامه از طریق مرکز توزیع انتشارات مجلس در دسترس هست.

آدرس مطلب :

<https://www.cafetarikh.com/news/۵۰۲۵۶/قلم-آزاد-شاه-فرمان-۵۰۲۵۶>